

RĂZVAN THEODORESCU, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 379 p., 52 fig.

Răzvan Theodorescu, cunoscut istoric de artă, ne zugrăvește în această carte un tablou aproape complet al fenomenului cultural românesc din spațiul carpato-danubian în secolele de cristalizare a statelor românești. Întemeindu-se pe un vast material documentar, selectat cu grijă, autorul a înțeles ca, înainte de orice, să definească originile civilizației medievale românești. Pentru a-și atinge țelul el a trebuit să se aplece îndeaproape și în mod egal atât asupra „surselor locale” cât și asupra influențelor venite din afară.

Volumul este împărțit în opt capitole. În primul dintre ele, intitulat „Începuturile culturii medievale românești în istoriografie”, sînt trecute în revistă contribuțiile tuturor specialiștilor români din trecut și din zilele noastre, contribuții privind geneza formelor culturale din evul mediu românesc. În cel de-al doilea capitol, „Premisele prefeudale și conceptul de «cultură populară» medievală timpurie la Dunărea de Jos”, R. Th. se ocupă de sensul și semnificația „civilizației populare din epoca feudală timpurie” la Dunărea de Jos în raport cu civilizațiile europene. În capitolul al treilea, „Prezențe bizantine și ecouri balcanice în istoria și cultura secolelor X—XII la Dunărea de Jos”, se reliefează coordonatele influenței bizantine asupra regiunilor noastre în secolele IV—XII, care s-au manifestat atât pe planul politic cât și pe cel artistic. Al patrulea capitol se intitulă „Împrejuri istorice și creații statale la Dunărea de Jos în secolele XII—XIV”. În al cincilea capitol, „Misionarism și ierarhie ecleziastică la începuturile bisericii românești (secolele XIII—XIV)”, R. Th. se apleacă cu deosebită atenție asupra semnificației, importanței și consecințelor sociale, economice și politice ale creării ierarhiei feudale bisericești și a ceea ce se numește în mod curent „ordo monasticus”. Capitolul al șaselea, „Curenți și doctrine sud-dunărene în cultura românească a secolelor XIII—XIV” este, în fapt, consecința capitolului precedent.

După o analiză pe cât de amănunțită pe atât de competentă a raporturilor dintre monahismul nord-dunărean și cel balcanic, autorul ajunge la încheierea că la noi în țară, în secolul al XIV-lea, alături de doctrina mistică a ortodoxiei mai apar alte diferite

doctrine eretice, care contestă sistemul organizării bisericii oficiale și chiar pe acel al societății feudale. Din rîndul acestor ereticii se detașează, în primul rînd, bogomilismul. Este locul să se precizeze că autorul, acordînd o atenție aparte bogomilismului, i-a definit unele trăsături inedite, cu consecințe deosebite pentru înțelegerea vieții ecleziastice și a „fenomenului feudal” din țara noastră.

În capitolul al șaptelea, „Balcani, Bizanț, Occident în arta ținuturilor carpato-dunărene (secolele XIII—XIV)”, încercînd să surprindă raporturile dintre evoluția societății românești de la nord de Dunăre în secolele XIII—XIV, precum și structurile și formele artistice ca, de pildă, arhitectura ecleziastică, R. Th. stabilește trei etape ale influențelor exterioare. Prima etapă, corespunzînd cristalizării definitive a unei feudalități laice se plasează în perioada circa 1250 și primele două-trei decade ale veacului al XIV-lea. În această etapă sînt construite unele capele rezidențiale șiificații cum ar fi de exemplu cele de la Argeș și Drobeta Turnu-Severin. A doua etapă, corespunzînd cristalizării definitive a feudalității bisericești, se plasează în deceniile V—VII ale secolului al XIV-lea. Acum ia naștere Mitropolia Țării Românești. Drept consecință, este zidită biserica Sfîntul Nicolae de la Curtea de Argeș. A treia etapă, corespunzînd cristalizării definitive a monahismului, se plasează la sfîrșitul secolului al XIV-lea. În această etapă sînt construite primele așezăminte mănăstirești: Vodița, Tismana, Cotmeana, Cozia. În partea finală a capitolului, Răzvan Theodorescu trasează condițiile în care au apărut monumentele de cult urbane de la Cîmpulung, Severin, Argeș, Tîrgoviște, Baia etc. legate de catolicismul transalpin. În al optulea capitol «Coridoarele culturale» și începuturile civilizației medievale românești”, cel mai important, după opinia noastră, dintre toate capitolele, autorul stabilește căile de pătrundere a influențelor „internaționale” care au colaborat la continuarea civilizației medievale din spațiul carpato-dunărean. Într-o primă fază istorică, secolele X—XIV, aceste zone sînt reprezentate, la apus, de Banat, Oltenia și Muntenia vestică, iar la răsărit, de Dobrogea și regiunile de la nord de gurile Dunării. Tocmai

această situație explică prioritatea politică și culturală a amintitelor regiuni, în vremurile date.

Cartea lui R. Th. conține numeroase interpretări noi, rezultate dintr-o analiză pătrunzătoare a izvoarelor. Dacă noutatea volumului s-ar rezuma numai la ideile conturate în ultimul capitol și încă am avea suficiente motive de a socoti cartea lui R. Th. o reușită deplină. Minuind cu pricepere datele istorice, arheologice, etnografice ș.a., autorul își argumentează, de fiecare dată, afirmațiile.

Firește, volumul nu este scutit de anumite inexactități. De exemplu, la p. 49 vorbind despre primirea de către Ioan Tzimiskes, în timp ce el se afla la Dristra, în 971, a unor conducători locali (și *nu* emisari — *n.n.*) autorul socotește că ei vin din cetățile de pe malul drept al Dunării. Din textul lui Skylitzes (ed. Bonn, p. 401) rezultă însă că aceștia vin de la Constantia (poate Constanța, de pe malul mării) și din fortificațiile de dincolo de Dunăre, adică din Muntenia, Oltenia, Moldova și poate chiar Transilvania.

Luând în seamă izvoarele rusești, R. Th. nu s-a folosit în chip critic de ele. La p. 56, de pildă, d-sa vorbește de „menționarea posadnicilor ruși, puși în 1116 în cetățile bizantine dunărene intrate sub control kievan”. O analiză serioasă a pasajului cronicii de la Ipatie, căci despre asta este vorba, ne-ar dovedi că textul respectiv este plin de confuzii, în el amestecându-se informații privitoare nu la inexistenta prezență rusească la Dunărea de Jos din 1116, ci la năvălirile cumane din 1094 și 1114. La p. 57, R. Th. identifică, ce-i drept cu probabilitate, Dcinul, locul unde au fost învinse drujinile lui Ivanko Rostislavici cu Vicina dunăreană. În realitate, acest Dcin se afla undeva la răsărit de Nistru. Afirmația de la p. 83 că „singurul caz

din Dobrogea în care ne aflăm în fața unei adevărate desfășurări a talentelor arhitecturii bizantine în epoca macedoneană este acela al cetății de la Păcuilul lui Soare” nu corespunde realității. Asemenea cetăți au mai fost construite la Rasova și la Capidava (ambele pe malul drept al Dunării de Jos) în timp ce la Dinogetia, dar poate și în alte părți, au fost reparate în 971 vechile cetăți romane. Afirmația de la p. 92 că în rindul comunităților ortodoxe de la Murfatlar (secolul al X-lea) care au folosit bisericuțele rupestre din acel loc ar fi făcut parte și nomazii (pecenegi) este nefondată. Ală dată, R. Th. își însușește puncte de vedere care nu sint demonstrate. De pildă, la p. 47, vorbind despre transplantarea de către Krum (inceputul secolului al IX-lea) a celor 10 000 de adrianopolitani la nord de Dunăre, acceptă cu ușurință teza că regiunea în cauză s-ar fi aflat în zonele orientale ale Dunării de Jos, cînd, de fapt, ea trebuie plasată cit mai departe de gurile fluviului. Altfel „transplantații” ar fi putut fi readuși în Bizanț de flota constantinopolitană mult mai devreme decît anul 836 (citește 837 — *n.n.*) În sfîrșit, mai există greșeli și de altă natură. De exemplu, la p. 110, Mesembria este plasată în Dobrogea.

Am mai avea de reproșat autorului faptul că fraza sa este uneori prea lungă, iar alte ori retorică, ceea ce îngreulează lectura textului și urmărirea ideilor.

Făcînd aceste observații, departe de noi gîndul de a minimaliza seriozitatea argumentării și justețea tezelor susținute în cartea lui R. Th., căci oricum ar fi, volumul de față va constitui o carte de referință pentru toți cei ce se ocupă cu cultura medievală românească în secolele X—XIV.

Petre Diaconu